

Onderwijscoördinatie van de Zusters van Berlaar

Boekbesprekingen bij de 14^{de}

Nieuwsbrief van Juli 2005

Jef Van Gerwen, ***Onderweg. Over de navolging van Christus in de 21ste eeuw***, Lannoo, Tielt, 2003, pp. 288.

Veel had ik al gehoord en een artikel van zijn hand gelezen, toen ik Jef Van Gerwen aan het woord hoorde op de bijeenkomst van pedagogische begeleiders van het katholiek onderwijs te Beveren op 25 november 1999. Onderwerp vormde het katholieke opvoedingsproject en zijn eigenheid (*). Ik was zeer onder de indruk van zijn klare uiteenzetting en van de warme eenvoud waarmee hij ze bracht. Maar het zou bij die ene keer blijven ... wat later hoorde ik dat hij zwaar ziek was. Van Gerwen overleed in augustus 2002, nog geen 50 jaar oud.

Ik was dan ook zeer benieuwd naar het boek waaraan hij koortsachtig werkte tijdens de laatste maanden van zijn leven en dat zijn geestelijk testament is: wat kan het christelijk geloven en de figuur van Jezus Christus in de 21ste eeuw betekenen binnen de historische en culturele context die de onze is? Het redactionele eindwerk dat nog diende te gebeuren, werd door Cyril Lansink en Johan Taels verricht. Het resultaat mag er wezen: een erudiete studie van een grote zowel analytische als synthetische geest. Geen makkelijke lectuur maar met een ongemeen rijke boodschap. Het feit dat her en der in het Vlaamse land leesgroepen aan het werk zijn om onder leiding het boek door te nemen, geeft voldoende het grote belang ervan aan. Dat belang moeten we plaatsen in de ontwikkeling van het actieve pluralisme als noodzakelijk alternatief, wat brandend actueel werd bij het grijze eenheidsdenken dat de paarse excellenties in 1999 als grote trendbreuk inzetten. De eengemaakte Antwerpse universiteit, waaraan Van Gerwen vanuit

de UFSIA verbonden was als jezuïet en hoogleraar, vormt met de UCSIA (Universitair Centrum Sint-Ignatius) een ideaal onderzoekscentrum waar de rijke traditie van de jezuïeten toekomst krijgt in ethische en religieuze themata en de dialoog daarover. Pater Van Gerwen heeft dat alles niet meer kunnen meemaken, maar zijn boek beschouwde hij als één van de eerste projecten van UCSIA.

Over het actieve pluralisme eerst deze invulling van Van Gerwens confrater Johan Vanhoutte, geciteerd in *Kerk & Leven* van 22 oktober 2003: "*Het betekent actief je eigen levensbeschouwing invullen en beleven. Niet ons denken of geloof afzwakken, maar het recht hebben te spreken én luisterbereid zijn. Dat is iets anders dan verdraagzaamheid en neutraliteit. De waarheid ligt in het spanningsveld van verschillende opvattingen. Tegelijk is niet één levensbeschouwing de norm.*"

Met veel schroom en vooral met bewondering en eerbied voor deze gedreven vorser, geef ik hier enkele gedachten weer binnen het grote stramien van het boek; tegelijk ben ik me ervan bewust dat het onmogelijk is de schier eindeloze stroom van ideeën en gedachten samenvattend te formuleren in deze enkele bladzijden...

Het doel dat de auteur voor ogen had, lezen we op pag. 13: "*Het gaat in dit boek om een reflectie over de mogelijkheden en de moeilijkheden van een hedendaagse navolging van Christus (...). De vraag luidt: hoe kunnen we Jezus nog kennen, of beter leren kennen?*"

Het wordt géén exegetisch commentaar, wel doet Van Gerwen een beroep op filosofische en sociologische bronnen om Jezus in onze tijd te situeren.

Tien capita telt het boek. De eerste vijf vormen daarbij de grondige analyse van onze tijd, de figuur van Jezus, zijn kruisdood en opstanding en zijn betekenis in de overdracht van culturen. Het is a.h.w. de lange voorbereidingstijd, het effenen van het pad, om tot vier wegen te komen om het verstaan van Jezus (terug) te openen in de 21ste eeuw:

- de morele weg van de naastenliefde;
- de mystieke weg;
- de esthetische weg;
- de kunst van het sterven.

Van de eerste vijf hoofdstukken (pp. 15 – 145) maak ik geen analyse: het volstaat daarvoor te verwijzen naar het artikel van Georges De Schrijver in *Streven* van april 2004. Wel wil ik uit deze hoofdstukken een aantal gedachten weergeven die me troffen.

- Een boeiend gegeven dat rekening houdt met de antropocentrische oriëntatie van de hedendaagse wereld, is het voorstel om de klassieke heilseconomische 'volgorde' (Vader-Zoon-Geest) om te keren en de Geest eerst te plaatsen. Van Gerwen motiveert dit vanuit de belangstelling die velen vandaag koesteren voor spiritualiteit (p. 17).
- De alinea "*Waarom is God doodverklaard in onze cultuur?*" (pp. 19 – 29) levert een interessante analyse. Twee hoofdmotieven geeft auteur aan: *desacralisatie*, een proces dat al zeer lang bezig is, en *het einde van de metafysica*.
- In het tweede hoofdstuk "*Jezus als wonderdoener*" (pp. 41 – 63) is de benadering origineel: auteur aarzelt niet de wonderverhalen – vaak zo ontoegankelijk voor onze tijd – te benaderen via de verworvenheden van de antropologie. Rol-, factor- en functieanalyse komen daarbij kijken en dat levert frisse inzichten. Met Jezus' dood wijzigt de functie van de wonderverhalen: voortaan staat alles in het perspectief van het toekomstige rijk Gods. Eens te meer wordt in dit hoofdstuk duidelijk hoe een letterlijke lezing van de schrift

geen zin heeft en hoe moderne hulpwetenschappen tot een beter begrip kunnen bijdragen, zonder de religieuze dimensie te verloochenen.

- Lees, om de Semitische cultuur te leren kennen waarin Jezus leefde, het derde hoofdstuk: "*De leer van Jezus*" (pp. 65 – 90): individu en collectiviteit, eer en schaamte, de economische realiteit, huwelijk en verwantschap, reinheid en onreinheid. In al deze elementen zien we dat Christus zich eerder als non-conformistisch opstelt. Zijn alternatief van een universele gemeenschap op basis van geloof en naastenliefde, druist in tegen het gangbare. Hierna analyseert Van Gerwen de literaire expressie die Jezus hanteert: losse uitspraken, parabels en redevoeringen. Hier liggen kansen van vakoverschrijdend werken tussen leerkrachten godsdienst en taalleraars! Auteur gaat nog verder op deze weg door uitvoerig in te gaan op criteria van waarachtigheid om tot de juiste interpretatie van de evangelische verhalen te komen. De analogieregel is daarbij bepalend: "*Zoals Jezus leefde in zijn context, zo zullen wij pogen te leven in onze (gewijzigde) context.*" (p.90)
- In het vierde hoofdstuk "*Kruisdood en opstanding*" (pp. 91 – 113) raakt pater Van Gerwen de moeilijkheid van geloven vandaag in de kern: we hebben het terecht niet makkelijk vandaag met dood en verrijzenis! Auteur gaat ervan uit dat het hier niet gaat om objectieve feitenverslagen, maar om pedagogie, om een leerproces: de leerlingen evolueren van rouw naar hoop, van de dode Jezus naar de Geest in hun eigen leven. "*Die overdracht van Jezus' project naar hun eigen leven vormt de kern van de verrijzeniservaring.*"
De visie op kruisdood is sterk bepaald door de beide wereldconflicten van de 20ste eeuw, inzonderheid door de holocaust. Beklemmend zijn de bladzijden die Van Gerwen wijdt aan deze vreselijke periode. God lijkt dood, afwezig, machteloos. "Waar was God in

Auschwitz?" zindert het na. Het antwoord luidt (cfr. Jurgen Moltman, Dorothee Sölle en Elie Wiesel): in de verdrukte en platgedrukte mens zelf. Maar dit neemt het lijden en de gruwelijkheid niet weg, noch de afwezigheid van God die allen die de holocaust meemaakten ervaren hebben (pp. 93 - 97). De bijbelse belofte blijft on vervuld, maar wel als werkelijkheid in de toekomst.

Er volgt nog een tweede visie van het lijdensverhaal: deze van René Girard. God wordt gezien als Hij die de zonden van de wereld wegneemt. Maar deze "offertheologie" brengt geen oplossing, aldus de auteur, want de spiraal van geweld wordt niet doorbroken.

- In hoofdstuk 5 "Jezus in de overdracht tussen culturen" (pp. 115 - 145) behandelt Van Gerwen hoe moeilijk het is om Jezus en het evangelie vanuit zijn Semitische cultuur over te brengen naar een andere cultuur (bv. de Bantoe) of naar een andere tijd (bv. ... de onze). **Het is duidelijk dat je de boodschap moet vertalen in het referentiekader van de ontvangende cultuur** (p. 118), zoniet blijft ze gewoon onbegrijpelijk. Of nog: "*Tradities en de (tekst)bronnen waarop deze steunen kunnen alleen maar levend zijn zolang we ze niet restloos willen overnemen of vertalen.*" (p. 121)

Hierbij aansluitend citeer ik graag Nasr Hamid Abu-Zayd, Egyptenaar van geboorte, wiens exegese van de koran in 1995 werd veroordeeld door de hoogste religieuze autoriteit in Caïro en die nu in Leiden doceert: "*Elke generatie en elk individu moet uitmaken wat de woorden in de heilige teksten echt 'openbaren', in de betekenis van: duiden, onthullen, verklaren van ons menselijk bestaan. Wie gelooft in de onveranderlijke betekenis van een tekst, gelooft eigenlijk in een afgod: een beeld van het goddelijke dat hijzelf gemaakt heeft, naar eigen beeld en behoefte.*"

Het vervolg van dit hoofdstuk geeft een aantal struikelblokken in onze hedendaagse cultuur die echte blokkades betekenen voor het verstaan van het christelijke verhaal. Denk aan: hoe omgaan met het kwaad? Er is verder de (terechte) kritische houding van het Westen tegen bewegingen die pretenderen de absolute waarheid in pacht te hebben, er is de argwaan van onze tijd tegenover engagement en binding voor het leven, er is de algemene onverschilligheid...

Zo bereiken de eerste vijf hoofdstukken hun einde. Op basis van grote voorgangers zoals Paul Ricoeur, E. Drewermann en René Girard werkt de auteur zijn inzichten uit. Hij levert daarbij een erudiet theoretisch kader over de onderwerpen die de titels van de hoofdstukken aangeven: onze tijd, interpretatie van wonderen, Jezus' leer, dood en verrijzenis, de overdracht van culturen. Voor al wie aan predikatie doet, levert Van Gerwens werk bovendien talloze inzichten over hoe de bijbelteksten geïnterpreteerd kunnen worden. Twee knappe voorbeelden van dit laatste: *De Bergrede* tegenover de wet (pp. 82 e.v.) en *de Emmaüsgangers* (p. 109 e.v.).

Welke wegen (niet: systemen!) liggen dan wel mogelijk open om de christelijke boodschap in onze tijd te behoeden en door te geven...?

In het zesde hoofdstuk (pp. 147 – 168) wordt **de morele weg van de naastenliefde** als eerste optie aangeboden.

In onze tijd met zijn horizontale transcendentie leven mensen in een 'egologie': de verwezenlijking van ieders 'ik-project' staat voorop. Pas als ik realiseer dat van de ander een radicaal appèl uitgaat (E. Levinas), kan dit doorbroken worden. Deze uitbraak uit het narcisme is geen aanslag op mijn zelfverwezenlijking, maar juist een bevrijding. Tevens verwijst dit naar het appèl van de Ander (met hoofdletter). Van Gerwen bekijkt dan de gevolgen hiervan op het maatschappelijke vlak (pp. 152 – 156), meer bepaald hoe makkelijk de 'egologie' doordringt in de economie, de politiek en de cultuur. De bijbelse ethiek is dus nog niets van haar relevantie verloren!

Maar vindt een ethiek van de naastenliefde veel aanhang op onze dagen? Immers, er leeft heel wat kritiek op de kerk en haar nog steeds premoderne interpretatie van de ethiek. Verder stelt onze tijd zich op tegen elke vorm van afhankelijkheidsdenken (zeer *ad rem* beschreven op de pagina's 158 – 159). En tenslotte keren velen zich tegen de volmaaktheid van Jezus; we zien Hem immers liever als mens en dus onvolmaakt.

In alle duidelijkheid duidt de auteur aan dat het boeddhisme zoveel opgeld maakt in het Westen omdat het hier om een onpersoonlijke god gaat en dus heteronomie en afhankelijkheid geen rol spelen.

Twee blokkades dienen dan ook opgeruimd te worden:

- die van het kwaad (zowel het 'ontische' als het morele kwaad) en de manier waarop wij daarmee omgaan;
- die van de voorstelling van Jezus als zondeloos en volmaakt wezen.

De auteur levert hier boeiende pagina's die aangeven dat de obstakels niet onoverkomelijk zijn. Maar we mogen de morele weg niet laten verzanden in

activisme. Tevens gaat het om een praktische weg: willen christenen geloofwaardig zijn, dan moeten we in onze dagelijkse levenspraktijk kunnen beleven wat we menen te geloven!

De **mystieke weg** die in hoofdstuk 7 (pp. 169 – 190) wordt getekend, is een tweede toegangsweg die onvermoede mogelijkheden kan openen: enerzijds is er de grote belangstelling voor mystiek op onze dagen, anderzijds treffen we mystiek aan in alle grote wereldgodsdiensten, "zodat hier een weg *openligt voor een multiculturele dialoog, voorbij de doctrinaire discussies die de religies verdelen*" (p. 169), al waarschuwt Van Gerwen dadelijk voor de uitwisselbaarheid van mystieke ervaring uit verschillende culturen.

Het hoofdstuk vangt aan met een kort historisch overzicht van de Jezusmystiek (pp. 171 – 175): Paulus' ervaring op weg naar Damascus, woestijnvaders, middeleeuwse en moderne getuigen: het wordt kort aangeraakt. Volledigheid is hier geenszins de bedoeling, wel het scheppen van het kader. Hierna geeft Van Gerwen de bezwaren aan van de moderne cultuur tegen dit soort mystiek (pp. 175 – 181): is het niet eerder passionele liefde, of zelfs een pathologie? Gaat het niet om utopische verwachtingen? Opnieuw boeiende pagina's, zeker in het kader van het opzet van het boek, want... "*mystici zijn hermeneuten. Zij blijken bij uitstek in staat het kaf van het koren te scheiden, de historische missers en bijkomstigheden in een religieuze traditie te scheiden van haar wezenlijke boodschap.*" (p. 181)

En dus geeft pater Van Gerwen enkele culturele aanpassingen weer die de mystieke weg ons suggereert om Jezus en zijn boodschap te begrijpen. En wie kan hem daarbij een betere gids zijn dan zijn beroemde ordesgenoot en -stichter Ignatius Van Loyola (1492 – 1556)? Het hoeft dan ook niet gezegd dat deze bladzijden met gloed geschreven zijn! Eerst schetst de auteur Ignatius' mystieke groei om daarna diens inzichten eigentijds te vertalen. Van Karl Rahner, zelf jezuïet en theoloog, geeft Van Gerwen volgende drie inzichten weer

die hij beknopt commentarieert (pp. 186 – 187):

- God laat zich onmiddellijk ervaren;
- We moeten Jezus volgen, bij voorkeur de arme en vernederde Jezus;
- Bij Jezus ligt het brandpunt.

Daarmee wil gezegd zijn hoe iemand mét de gevoeligheid van de huidige cultuur toch een contemplatieve/mystieke houding kan beleven die haar wortels in de traditie heeft. Fundamenteel is het inzicht dat de relatie tussen God en de mens direct is, zoals die van twee vrienden, dus met de kwetsbaarheid afgewezen te worden. We denken even terug aan Levinas met het appèl dat uitgaat van de ander: we herkennen dus een analoge dynamiek, daar was het via de ethische weg. Ethiek en mystiek, actie en contemplatie: het vloeit in elkaar over! Maar laten we wel wezen, aldus van Gerwen, de mystieke weg is geen bagatel! Het blijft een uitzonderlijke weg, voor sterke persoonlijkheden...

In het achtste hoofdstuk wordt een derde weg beschreven: **de esthetische weg** (pp. 191 – 216), die van de kunst, de creativiteit en de scheppende activiteit, m.a.w. het gaat niet om passief genieten van kunst maar om actieve beoefening, waarbij de analogie tussen esthetische en religieuze schepping centraal staat.

Via de inzichten van twee hedendaagse filosofen (Ferry en Comte-Sponville; pp. 193 – 194) en twee 20ste eeuwse schilders (Kandinsky en Klee; pp. 194 – 198) krijgen we meer zicht op de mogelijkheden en grenzen van de esthetische weg als toegangsweg voor gelovige spiritualiteit en praxis. We merken hier terzijde op dat de afbeelding op het kaft van Van Gerwens boek een kunstwerk van Klee is ("*Highways en Byways*"). Met hun "Bauhausbeweging" brachten deze beide kunstenaars geen 'art pour l' art' maar gaven ze gestalte aan een eigentijds moreel-spiritueel inzicht, hervinden zij a.h.w. de rol van ziener (p. 195). Zo kan Van Gerwen besluiten dat de esthetische weg een weg is "*naar een ruimere geestelijke groei*" (p. 198).

Kunnen we Jezus als scheppend kunstenaar zien (pp. 198 – 203)? Jazeker, Jezus scheidt zoals de Vader (hij herscheidt mensen tot gezonde mensen), er is de poëzie van de gelijkenissen en er zijn de symbolische handelingen. Bij dat laatste ontstaat iets totaal nieuws met nochtans gekende voorwerpen – denk aan het Laatste Avondmaal.

Heeft de kunstenaar vandaag nog een spirituele vormende taak? Hier volgen opnieuw boeiende bladzijden, waarbij de auteur nog maar eens blijkt geeft van een zeer diepgaand inzicht in onze huidige tijd. Na het voltrekken van de secularisatie is kunst een zelfstandige sector in de maatschappij geworden. Voorts is kunst vandaag wars van belering en gemoraliseer. Toch kan kunst bijdragen tot het bekwamen in de ethische praxis. En tenslotte is de sociale dimensie van kunst vandaag danig ondergewaardeerd, met economische verwording tot luxe en prestigeobject als gevolg.

Daartegenover pleit de auteur voor scheppende activiteit, waarbij de esthetische weg vooral tot een

alternatieve levenshouding leidt. Vier terreinen geeft Van Gerwen aan waar deze weg vruchtbaar kan zijn (pp. 210 – 215):

- Natuurwaarneming en contemplatie: *"luisteren en voelen met een hart dat niet geleid wordt door het nut"*.
- Ook liturgie heeft nood aan creativiteit: niet enkel routine is genoeg, maar ook eigentijdse beelden en gebaren.
- Ten derde moeten we de utopie van het rijk Gods levendig houden: het visioen, zoals het gestalte kreeg in groten als Martin Luther King, bisschop Oscar Romero of mother Theresa. Religie werd bij hen profetische religie.
- Zo komen we tot een bewuste levenskeuze, het is als het ware de consequentie van het voorgaande. Hier een citaat dat ten volle de gedachte van de auteur weergeeft: *"Uit God geboren zijn, zich gedragen als kind van God is niet het resultaat van een speculatief hoogstandje of van een mystieke gave. Het is de vrucht van elke christen die zijn ethische en esthetische talenten gebruikt om zich constant te 'bekeren', aan te passen, verder te groeien in zijn betrokkenheid bij en zijn aandacht voor de concrete gang van het leven"* (p. 215).

Een niet evidente weg om geloof en cultuur te verbinden, nl. **de kunst van het sterven** wordt de lezer als vierde weg voorgesteld in het 9de hoofdstuk (pp. 217 – 241). Niet alleen de dood van personen heeft de auteur voor ogen, maar ook het sterven van instituties.

De christelijke pedagogie bestaat erin de dood bewust in het levensperspectief op te nemen. Van Gerwen bestudeert drie 'bakens' op de weg van de stervenskunst – merkwaardig in de eerste persoon geschreven, persoonlijk doorleefd a.h.w. en natuurlijk te verbinden met de dramatische omstandigheden waarin de auteur werkte (zie begin van deze bespreking). De voorgestelde 'bakens' zijn (pp. 221 – 225):

- **Leef in het heden.** Tegenover de verleiding om in toekomst en verleden te vluchten, ziet de christen de waarheid van de dood

onverbloemd onder ogen, en kan hij nog van elke dag genieten met de beperkte hoeveelheid energie en levenskwaliteit die rest.

- **Een korter leven is niet slechter dan een lang leven**, omdat niet de kwantiteit maar de kwaliteit telt. Volgend citaat willen we voluit weergeven: *"Vandaar dat christenen die leven vanuit deze spiritualiteit zo'n weerstand bieden aan een al te gemakkelijke instrumentalisering van de dood in het vermeende recht op zelfdoding of bij het zonder meer aborteren van alle foetussen die meer of minder grote afwijkingen vertonen. Zij aanvaarden de ethiek van de heiligheid van het leven niet zozeer als het gebod van een dreigende en totalitaire God, maar als de consequentie van een volgehouden levenshouding die kwaliteit van leven op het oog heeft, een kwaliteit die niet samenvalt met zelfbeschikking."* (p. 225)
- **Niet alleen uit eigen macht.** Christenen sterven, zoals alle mensen, alleen maar niet vereenzaamd. Het perspectief van de verrijzenis, een nieuwe bestaanswijze 'in God' is ons aangezegd, maar, aldus Van Gerwen, *"ik heb er geen enkel vaststaand beeld van."*

Lezenswaard is ook wat de auteur schrijft over de dood van instituties (pp. 226 – 229). Vergelijkend met de tempel van Jeruzalem, gaat het ook bij religieuze orden, scholen of bedrijven niet om het gebouw maar om de gemeenschap van mensen. De echte tempel van God wordt niet gevormd door de stenen gebouwen, maar door de mensen die tot hun God bidden: zo nodig moet het heiligdom zich verplaatsen naar het hart van de gelovigen. *Mutatis mutandis* geldt dit ook voor instituties en scholen.

Aansluitend beschrijft de auteur het hedendaagse denken over de dood volgens drie denkwijzen: de utopische, de realistische en de sociale duiding.

En wat bedoelen we met de zin uit het credo: *"Ik geloof in het eeuwig leven"*? Volgens Van Gerwen gaat het om *"de intensiteit en kwaliteit van een bewust leven, waarin besef van tijd en ruimte*

wegvallen" (p. 235). Maar hoe verhoudt zich dit tot de werkelijkheid? De eeuwigheidsgedachte wordt voor Van Gerwen duidelijk in de onvoorwaardelijke erkenning van de ander. Opnieuw zijn Ricoeur en Levinas ons tot gids: "*de onvoorwaardelijke erkenning van de ander impliceert de transcendentie van de eindeloze relativiteit van mijn relaties tot de wereld.*" (p.237) Een kanjer van een uitspraak natuurlijk maar ze wordt als volgt geduid: de onvoorwaardelijke erkenning van de ander (die zonder meer mijn aandacht en zorg waardig is) geeft die relatie iets tijd- en ruimteloos, **een Tabor-ervaring** die we, zoals de apostelen die met Jezus op de berg waren, graag zouden vasthouden. Ook in de dood van geliefden (p. 238) en in de schreeuw van protest van allen die naamloos ten onder gaan (p. 239) komt het verlangen naar eeuwigheid naar boven.

Verrijzen moeten we ons metaforisch voorstellen – géén beenderen die terug met vlees bekleed worden! Het gaat om het geestelijke lichaam, een tijdloos en onvoorstelbaar gebeuren. Alle latere menselijke en dogmatische aanvullingen (hemel, hel en vagevuur) laten we best achterwege. De eenvoudige affirmatie van de eerste christenen: "We zullen samen zijn, bij en in God" is voor Van Gerwen voldoende.

Voorwaar een hoofdstuk met grote diepte, vrucht van een gelouterde auteur die zelf de dood recht in de ogen durfde te zien!

En zo bereiken we het tiende en laatste hoofdstuk: **Geblokkeerde wegen?** (pp. 243 – 265)

Twee momenteel geblokkeerde wegen, die van de utopie en die van de kosmische Christus, behandelt de auteur alvorens enkele algemene conclusies te trekken.

Utopische context is er geweest binnen vele christelijke vormen (denk aan de franciscaanse armoede) en ook daarbuiten (de socialistische utopie van de bevrijding van het proletariaat, de verzorgingsstaat). Steeds leidde dit tot corrumpering van het ideaal en zo is er vandaag argwaan tegenover en afwijzen van de utopiegedachte, al vind je ze nog terug in b.v. de ecologische beweging,

het ideaal van een vreedzame en rechtvaardige wereld en bij de anders-globalisten.

De weg van de **kosmische orde** (Christus die in eenheid met de Vader verbonden is met het hele universum) is bezwaard door het conflict tussen wetenschap en geloof. Een voorbeeld hiervan is de vraag of je aan het scheppingsverhaal echtheid moet toekennen. Natuurlijk niet, dat is er ook de bedoeling niet van. Van Gerwen betreurt dit hele conflict daar een grote synthese tussen wetenschap en geloof wel mogelijk is, denk aan Teilhard de Chardin (p. 253).

De **algemene conclusies** van Van Gerwens studie vallen uiteen in twee delen: de te vermijden obstakels en de uniciteit van Christus.

- de **obstakels** – we kwamen er vele tegen in de loop van het boek - vallen op hun beurt uiteen in twee groepen: [1] obstakels voor de inculturatie van het evangelie in onze cultuur en [2] obstakels die een dialoog tussen evangelie en geloof in de weg staan. De 'egelstelling' van de kerk zelf in deze zaken wordt door Van Gerwen niet geschuwd: de rooms-katholieke kerk is zwaar te kort geschoten en dit vormt heden ten dage een grote belasting. Doch, de vinger naar één partij richten heeft geen zin! **Essentieel is het geloof in Jezus Christus als verlosser en als openbaring van God en de wijze waarop Hij onder ons is. Verder een christelijke ethiek gebaseerd op naastenliefde, hoop, geduld en gerechtigheid. Essentieel tenslotte is de oecumenische beweging, en de dialoog met de andere godsdiensten, zonder daarbij de eigen uniciteit kwijt te raken.** Van Gerwen tekent hier scherp waar het vandaag – mét de juiste hermeneutische sleutels en niet met verstarde beelden – om gaat (p. 261)!
- Met de **uniciteit van Christus als de weg** (pp. 262 – 265) eindigt het boek. Dit zijn sterke en pakkende bladzijden waaruit menig citaat kan genomen worden. Ik kan alleen

hopen dat u, beste lezer, het boek ter hand neemt en deze bladzijden leest! Voor leerlingen van de derde graad met getuigende leerkrachten die openheid voor godsdienst en mysterie opwekken, ligt hier heel wat rijkdom te rapen: is dit inderdaad uniek of vinden we het ook bij andere religies? En zijn ze allemaal gelijk? We kunnen niet beter afsluiten dan onze auteur zelf aan het woord te laten: "De visie op de menswording van God in de mens Jezus is uniek te midden van andere religieuze visies op de wereld. Andere religies hebben een superieure wijsheid in pacht, of tonen aan hoe hun stichters of beoefenaars een onpersoonlijk Nirwana bereiken, of wijzen juist de mogelijkheid van de totale openbaring van het goddelijke in een mens af (islam, jodendom). **Maar in de geschiedenis van de religies is er geen die de openbaring van een persoonlijke God exclusief verbindt aan één historische mens.**" (p.263)

Lezer, dit boek vergt enige achtergrond en vorming. Het is ook volhouden geblazen, want de ideeënvloed is zo rijkelijk en de achtergrond en bagage van de auteur zo uitgebreid dat dit een studie is waar je vele jaren kan mee werken.

Maar voor wie volhoudt wordt een wereld ontsloten die het christendom op onze dagen terug verstaanbaar kan maken. Uiteindelijk blijft dat de uitdaging waar allen die met christelijk onderwijs en vorming te maken hebben, voorstaan.

Met Van Gerwen hebben zij een veilige gids die hen nieuwe wegen kan aanwijzen!

Na het tiende hoofdstuk volgt nog een uitvoerige bibliografie (pp. 267 – 274). Het uitgebreide notenapparaat vind je niet onderaan de pagina's zelf, maar als sluitstuk van het boek (pp. 275 – 288).

(*) We geven hier enkele gedachten die Pater Van Gerwen weergaf op bedoelde

conferentie van 25 november 1999 te Beveren:

- Gelovig zijn is veel meer dan kerkelijk zijn. Evangelisch leven vereenzelvigen met kerkelijk leven, iets wat in de publieke opinie vaak voorkomt, is dus fout. Het gaat om iets veel ruimers: het evangelie wil iedereen bewegen: "**Het is een project van menswording tout court!**"
- Het gaat dus om een proces dat alles includeert wat men is en wil worden, dat is dus veel meer dan één uur godsdienst!
- (Godsdienst-)leerkrachten hebben dus de opdracht/uitdaging om niet alleen kennis over te dragen, maar ook het menswordingsproces als zodanig, waarbij zij een beroep doen op de rijke traditie van de voorgangers.
- In dat proces is God aanwezig, niet alleen transcendent, maar ook als mens. Als we dus God buiten de context van ons onderwijs zetten, 'deklussen' we onszelf.
- Wat hierboven getekend werd, heeft grote gevolgen: het katholieke karakter van een school zal in alle vakken, in het hele opvoedingsproces en -project moeten naar boven komen, denk o.a. aan het artistieke, muzikale, de parascolaire activiteiten.
- Het opvoedingsproject is niet statisch: "**het is een scheppingsproces dat nooit af is en in de praktijk van het onderwijs moet 'doorklinken'**".
- We moeten dit werk als een zending beschouwen: zowel de leerkracht als de leerling heeft een zending!

Tenslotte verwijzen we graag naar het artikel van Jef Van Gerwen "**Waarvoor staan we? Maatschappelijke evolutie en een christelijk onderwijsproject**" in: *Ethische perspectieven*, 12, 2002, pp. 3 – 8, wat een uitstekende aanvulling is bij de inzichten verwoord te Beveren.

Met dank aan Robert Mennes sj. voor het beschikbaar stellen van de foto.

Jan Van Deuren – 19 juni 2005